

УДК 343.22
ББК 67.408

Гладкий, В. В.

Суб'єкт кримінального злочину крізь призму теорії корупційних відносин: препринт / В'ячеслав В'ячеславович Гладкий. Київ, 2018. 149 с.

Ця наукова робота присвячена комплексному викладенню авторської теорії суб'єкта корупційних злочинів за законодавством України, у межах усталених методико-теоретичних підходів до розуміння загальної теорії суб'єкта злочину. Специфічним для пропонованої теорії суб'єкта корупційного злочину є зв'язок із розробленим концептом корупційних відносин та ролей, які виконують учасники цих відносин, що сукупно сприяє універсалізації теорії розглянутого суб'єкта злочину.

Для суддів, адвокатів, працівників правоохоронних органів, студентів та курсантів юридичних вищих навчальних закладів.

DOI: 10.5281/zenodo.1187025

ЗМІСТ

Список умовних скорочень.....	4
Вступ.....	5
Розділ 1. Кримінально-правова характеристика суб'єкта корупційного злочину.....	15
1.1. Концептуалізація суб'єкта злочину в теорії кримінального права.....	15
1.2. Вік суб'єкта корупційного злочину.....	28
1.3. Осудність суб'єкта корупційного злочину.....	39
1.3.1. <i>Юридичний та патопсихологічний критерій осудності.....</i>	<i>40</i>
1.3.2. <i>Психіатричний критерій осудності.....</i>	<i>47</i>
1.3.3. <i>Цілісність формули осудності.....</i>	<i>52</i>
Розділ 2. Суб'єкт корупційного злочину скрізь призму концепту корупційних відносин.....	61
2.1. Корупційні відносини та моделі корупційного партнерства, їх учасники.....	61
2.2. Учасник корупційних відносин як загальний суб'єкт корупційного злочину.....	75
2.3. Учасник корупційних відносин як спеціальний суб'єкт корупційного злочину.....	89
2.4. Суб'єкти корупційного злочину за ознакою ролі, яку вони виконують у корупційних відносинах.....	95
Висновки.....	121
...	
Список використаних джерел.....	129

Список умовних скорочень

<i>АРК</i>	Автономна Республіка Крим
<i>ВККС</i>	Вища кваліфікаційна комісія суддів
<i>ВР АРК</i>	Верховна Рада Автономної Республіки Крим
<i>ВРП</i>	Вища рада правосуддя
<i>ВРУ</i>	Верховна Рада України
<i>ВСУ</i>	Верховний Суд України
<i>ГРД</i>	Громадська рада доброчесності
<i>ДБР</i>	Державне бюро розслідувань
<i>ДСА</i>	Державна судова адміністрація
<i>ЄС</i>	Європейський Союз
<i>ЗСУ</i>	Збройні Сили України
<i>КМУ</i>	Кабінет Міністрів України
<i>КСУ</i>	Конституційний Суд України
<i>НАБУ</i>	Національне антикорупційне бюро України
<i>НАЗК</i>	Національне агентство з питань запобігання корупції
<i>НАПрН України</i>	Національна академія правових наук України
<i>НАН України</i>	Національна академія наук України
<i>НБУ</i>	Національний банк України
<i>РМ АРК</i>	Рада міністрів Автономної Республіки Крим
<i>РРФСР</i>	Російська Радянська Федеративна Соціалістична Республіка
<i>СБУ</i>	Служба безпеки України
<i>УРСР</i>	Українська Радянська Соціалістична Республіка
<i>ЦВК</i>	Центральна виборча комісія

Вступ

Слідуючи своїй природі, як зазначає видатний біолог і патолог І.І. Мечников, людина може стати ледарем і п'яницею. «Лінь її, можливо, залежить від якихось неправильностей кровообігу мозку та видається такою ж природною, як і потреба вдаватися до пияцтва для людини, якій спиртні напої приносять задоволення та веселість». У зв'язку з цим науковець задається питанням: чому ж лінь і пияцтво вважаються аморальними? Відповідаючи на поставлене запитання, І.І. Мечников доходить наступного висновку: «Незважаючи на те що такі вади, як лінь і пияцтво, тісно пов'язані з властивостями людської природи, вони є аморальними, оскільки заважають завершенню циклу ідеального людського існування»¹. Аналогічним чином ми можемо стверджувати аморальність корупції, яка, хоча й є практичним проявом конкуренції людей у суспільстві (скрізь призму ідеї меркантицентризму²) та сприяє підвищенню й захисту соціально-політичного та/або економічного становища учасників корупційних відносин в ієрархії суспільства, утім, заважає завершенню циклу ідеального людського існування та загрожує існуванню суспільства у тому вигляді, в якому воно існує.

Сьогодні в академічних колах правників, економістів, психологів, політологів та соціологів не існує сумнівів з приводу того, що корупція становить значну небезпеку як для державно-владних, так і приватних інтересів³, зокрема, будучи вагомим інструментом для підриву національної

¹ Мечников І.І. Наука и нравственность // Этюды оптимизма / послесл. и прим. А.А. Тишкова. М.: Наука, 1988. С. 263.

² Гладкий В.В. Колапс трудових прав працівників у призмі ідеї меркантицентризму в постіндустріальному суспільстві // Збірник матеріалів Всеукраїнського правничого диспуту, в рамках Всеукраїнського тижня права з нагоди проголошення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.) / МВС України; МОН України; Інститут політико-правових та релігійних досліджень; Донецький юридичний інститут; НУБіП. Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2017. С. 71–76. DOI: 10.5281/zenodo.1163549.

³ Див., напр.: Варналій З.С. Корупція як інституціональна загроза національній безпеці України // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський [та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 59–63; Копитко М.І. Корупція як ключова загроза економічній безпеці промислових підприємств в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економічна. 2014. № 1. С. 211–224; Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання: моногр. Київ: Парлам. вид-во, 2017. 488 с.;

безпеки країни, адже, як слушно зауважує український вчений В.О. Веклич, корупція «фактично дозволяє маніпулювати ресурсами і виробничими потужностями, створюючи незадовільні умови існування як для бізнесу, так і для більшості пересічних громадян, що можна було спостерігати протягом значного періоду незалежності України (як й інших пострадянських країн)»⁴. Саме тому, розглядуване негативне соціальне явище, як справедливо зазначає провідний український вчений проф. В.І. Литвиненко, щороку приносить значну матеріальну та репутаційну шкоду державно-владним органам та зумовлює їх неефективність. Відтак, обов'язком держави та всього суспільства загалом є здійснення заходів щодо протидії корупції та її негативним наслідкам⁵. У зв'язку із цим, починаючи з 2014 р. та по сьогоднішній день державою продукуються антикорупційні органи (наразі, вирішується питання щодо створення Вищого антикорупційного суду, що є досить складним питанням з огляду на триваючу політику демонізації суду та суддів⁶). При цьому, хоча мета діяльності суб'єктів протидії корупції полягає в створенні

Поліщук Г.С. Корупція в структурі детермінації екологічної злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. № 20. С. 131–137; Kostanyan H. Ukraine's unimplemented anti-corruption reform. Brussels: CEPS Commentary, 2017. P. 1–4; Kuzio T. Ukrainian kleptocrats and America's real-life House of Cards: Corruption, lobbyism and the rule of law // Communist and Post-Communist Studies. 2017. Vol. 50, Iss. 1. P. 29–40; Levin M., Satarov G. Corruption and Institutions in Russia // European Journal of Political Economy. 2000. Vol. 16, Iss. 1. P. 113–132; Pavroz A. Corruption-oriented model of governance in contemporary Russia // Communist and Post-Communist Studies. 2017. Vol. 50, Iss. 2. P. 145–155; Shlapentokh V. Corruption, the power of state and big business in Soviet and post-Soviet regimes // Communist and Post-Communist Studies. 2013. Vol. 46, Iss. 1. P. 147–158.

⁴ Веклич В.О. Питання щодо удосконалення соціального партнерства бізнесу у напрямку боротьби з корупцією // Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України: мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірант. та молодих учених (Київ, 24-25 берез. 2016 р.). Київ: НУХТ, 2016. С. 81.

⁵ Литвиненко В.І. Напрями адміністративно-правової протидії корупції в Україні // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2015. № 1(1). С. 153.

⁶ Див., напр.: Гладкий В.В. Бедность, нищета и криминализация общества // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 6(26), Ч. 6. С. 48–49; Гладкий В.В. Общественное давление на суд как *Legitimacy-Threatening Power* // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 19 - 20 трав. 2017 р.). У 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 77–80; Гладкий В.В. Суб'єктивна сторона в питаннях використання судьями технічних засобів во время судового засідання // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції науковців, юристів-практиків, молодих вчених, аспірантів, студентів (м. Сєверодонецьк, 13 - 14 квіт. 2017 р.). Сєверодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 181–185.

системи дійової й ефективної протидії корупції, уповільненні темпів зростання корупції, зменшення її обсягів, виявлення та усунення причин та умов, що сприяли вчиненню корупційних правопорушень⁷, проте, збільшення кількості антикорупційних органів в Україні не зумовлює зниження рівня корупції у цій державі. Навпаки, за останні роки Україна стала однією з найбільш корумпованих держав у світі⁸.

Зокрема, В.О. Веклич звертає увагу на випадки «профанації» окремих заходів антикорупційного характеру, що мають здійснюватися на системному рівні. Ця «профанація» означених заходів здійснюється «шляхом нівелювання їх значущості і вжиття без урахування вимог щодо рівня». В якості прикладу український науковець називає такий захід, як забезпечення програм відкритого доступу до публічної інформації та створення ефективних умов щодо її отримання. В.О. Веклич справедливо вказує на те, що згаданий захід за умов значного поширення корупції «має здійснюватися у масштабі всього суспільства і виражатися у масовому інформуванні громадян країни щодо причин і взаємозалежностей, які виникають у зв'язку з корупційними діяннями. Але за умови поширення "корупційних" впливів на органи державної влади цей захід (сутнісно ж сукупність заходів) нівелюється. Наприклад, у випадку з Україною інформування щодо загроз, які спричинені корупцією здійснюється Національним агентством запобігання корупції не щодо суспільства (як об'єкта впливу), а стосовно своїх співробітників. Тим самим "вихолощуючи" правову сутність розглядуваного системного підходу»⁹.

⁷ Литвиненко В.І. Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції // Форум права. 2015. № 4. С. 167.

⁸ Гладкий В.В. Проявления коррупции в Восточной Европе // Траекторія Науки = Path of Science. 2018. Vol. 4, No 1(30). P. 4002.

⁹ Веклич В.О. Стосовно спроможності теорії Г. Кельзена при дослідженні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні (з урахуванням концептуальних зауважень В.В. Гладкого) // Молодий вчений. 2017. № 7(47). С. 365.

На окреслені проблеми звертають увагу також зарубіжні вчені¹⁰. Приміром, бельгійський ад'юнкт-проф. Г. Костанян (Hrant Kostanyan), оцінюючи результати протидії корупції в Україні з моменту завершення євроорієнтованих масових протестів 2013-2014 рр. проти повноважного на той час Президента України В.Ф. Януковича, а також Уряду М.Я. Азарова, та становлення в Україні нової влади, звертає увагу на те, що на сьогоднішній день політичні лідери держави стрімко скоротили свої обіцянки з приводу боротьби з корупцією. Зокрема, цими особами ігнорується потреба реформування митної служби, необхідність захисту та забезпечення права власності, приватизації державних підприємств тощо. У той же час, основні реформи, спрямовані на боротьбу з корупцією, послідовно піддавалися опору, затримкам, маніпулюванням або представлялися лише на папері. Значною мірою знецінюють антикорупційні перетворення в Україні слабкі державні інститути, які ніколи не відповідали за своєю потужністю реальному політичному впливу внутрішніх еліт, «що складаються з олігархів та їхніх політичних союзників, котрі успішно перешкоджають здійсненню найважливіших реформ». Наприклад, метою нещодавно створеного Національного антикорупційного бюро є розслідування корупційних злочинів, імовірно скоєних посадовими особами високого рівня, однак, з моменту створення цього органу реалізація ним власних функцій була серйозно ускладнена. Нереформована Генеральна прокуратура України, зберігаючи більшість своїх повноважень «радянського типу», як справедливо зазначає Г. Костанян, підриває роботу НАБУ, «чиї детективи навіть брали участь в кулачних боях з членами ГПУ в ході виконання своїх обов'язків».

¹⁰ Див., напр.: Colborne M. Tackling Pharma corruption in Ukraine // *Canadian Medical Association Journal*. 2017. Vol. 189, Iss. 34. P. E1101–E1102; Herron E.S., Boyko N., Thunberg M.E. Serving Two Masters: Professionalization versus Corruption in Ukraine's Election Administration // *Governance*. 2017. Vol. 30, Iss. 4. P. 601–619; Leitner J., Meissner H., Martyna-David E. The Debate About Political Risk: How Corruption, Favoritism and Institutional Ambiguity Shape Business Strategies in Ukraine // *EU Crisis and the Role of the Periphery* / A. Karasavvoglou, S. Ongan, P. Polychronidou (eds). Cham: Springer, 2015. P. 3–19; Markus S. Property, Predation, and Protection: Piranha Capitalism in Russia and Ukraine. New York: Cambridge University Press, 2015. 256 p.

Більш того, «коли Бюро звернулося до Верховної Ради України з проханням зняти імунітет, наданий одному з парламентаріїв, який перебував під слідством, Рада в такій мірі затримала цей процес, що парламентарій, про якого йде мова, вислизнув з країни, перш аніж його можна було переслідувати у судовому порядку». Подібна ж доля спіткала також ще один новостворений антикорупційний орган – Національне агентство з питань запобігання корупції, склад і мандат якого є «бездоганними на папері, але на практиці навіть його створення практично на кожному кроці було затьмарене затримками та маніпуляціями з боку Уряду»¹¹.

Цікаво, що ще в 2007 р. проф. А.В. Кофанов констатував серйозність характеру проблеми корупції та організованої економічної злочинності: корупція отримала широке поширення у всіх прошарках суспільства, серед всіх гілок влади; корупція серед правлячої політичної та економічної еліти стала нормою поведінки, а не винятком (вона залишається недосяжною для правоохоронних органів, які самі частково вражені корупцією та не мають достатніх можливостей для боротьби з нею); конгломерат корумпованої бюрократії, організованої злочинності та кримінального бізнесу утворив олігархічні структури, які стали недосяжними для соціального та правового контролю та діють лише за власними законами; система юстиції не здатна протистояти навалі економічної та корупційної злочинності (вона націлена переважно на виявлення та кримінальне переслідування осіб, котрі вчинили загальнокримінальні діяння, що не мають значного ступеня суспільної небезпеки та вчинені, як правило, в умовах очевидності; у свою чергу представники влади, економічної та політичної еліти у сферу дії кримінального закону потрапляють лише в одиничних випадках); основу організованої економічної злочинності в державі становлять злочинні співтовариства бюрократії, яка використовує у власних цілях державні та громадські інститути; соціальний і кримінально-правовий контроль за

¹¹ Kostanyan H. Ukraine's unimplemented anti-corruption reform. P. 1–2.

організованою і корупційною злочинністю в державі вкрай слабкий (більш того, вона сама в достатній мірі має можливість реально впливати на діяльність правоохоронних органів); антикорупційне законодавство застосовується лише вибірково, головним чином щодо низових категорій державних службовців і посадових осіб або окремих високопоставлених чиновників, які вкрай скомпрометували себе в очах громадськості та власної еліти тощо¹². Відтак, як вбачається, і через десятиліття характер корупції, її манери та стратегії фактично не змінились, хоча декілька разів змінювалась формальна політична еліта держави та низку разів вносились зміни до антикорупційних стратегій держави, до національного законодавства щодо попередження та боротьби з корупцією. Не обумовило кардинальних змін в запобіганні корупції також наявне вирішення відповідного інституціонального питання.

Таким чином, хоча антикорупційну роль публічних суб'єктів протидії корупції важко недооцінити, їх роль у запобіганні та протидії корупції у корумпованих державах не слід переоцінювати, щонайперше тому, що антикорупційні органи в цих державах досить часто можуть використовуватись в якості засобу для утвердження кланового капіталізму під егідою тих чи інших кланів, які фактично і володіють державою, керують основними соціально-політичними та економічними процесами, перетвореннями у державі.

Ідея запобігання корупції, недопустимості корупції на всіх рівнях життєдіяльності суспільства та його членів, антикорупційна філософія загалом у корумпованій державі виглядає у такому ж світлі, що й світоглядні ідеї філософів-просвітників напередодні та у перші десятиріччя епохи Просвітництва (середина XVIII ст.), обумовленій науковою революцією у XVII ст. Однак, попри тернистий шлях філософів-просвітників та нескінченність темряви невігластва, марновірства та наївності людських істот

¹² Кофанов А.В. Коррупция и экономическая преступность в Украине // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. 2007. № 1-2. С. 66.

та їх суспільств, ми, через майже три сторіччя з початку епохи Просвітництва, сьогодні можемо спостерігати очевидні результати протидії темряві невігластва – нашу сучасну цивілізацію з її здобутками та втратами. У зв'язку із цим, не викликає сумнівів у тому, що найбільш ефективно державна політика запобігання корупції в Україні буде здійснюватися, якщо у найбільш допустимій мірі передбачатиме просвітницькі антикорупційні заходи (адже лише «культурна людина» може задовольняти потреби суспільства¹³). З іншого боку, антикорупційна політика в означеному контексті не повинна лише обмежуватись окультуренням людини, а й забезпечуватиме гідне існування людини, оскільки саме задля цього люди допускають владу над собою – владу суспільства над індивідом («в наш час будь-яка цивілізована держава існує задля людини, для захисту загально визнаних людських прав і свобод»¹⁴). Поряд із тим, не можна ігнорувати того факту, що «найбільш близький до скоєння злочину той, хто відчуває потребу в базових людських потребах, тобто тоді, коли нужденний починає боротися за власне виживання, стає рухомим базовими інстинктами, а, отже – небезпечним для суспільства»¹⁵.

Аналогічної позиції відносно окресленої проблеми дотримується В.О. Веклич, з одного боку, наголошуючи на тому, що «формальний підхід у питаннях боротьби з корупцією не завжди можна вважати прийнятним», а, з іншого боку, вказуючи на те, що вагомим в означеному контексті видається просвітницький вплив, «який дає змогу порівняно більшій кількості громадян досягнути основні проблеми, що виникають у зв'язку з виявами корупції»¹⁶. Цих же позицій дотримується також і провідний український правник проф. В.О. Заросило, котрий зазначав з цього приводу, що саме

¹³ Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 19 - 20 трав. 2017 р.). У 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 51.

¹⁴ Гладкий В.В. Отдельные вопросы правотворческой деятельности Национальной полиции Украины // Zakon.ru: соц. сеть для юристов. 18.04.2016. С. 1. DOI: 10.5281/zenodo.439726.

¹⁵ Гладкий В.В. Бедность, нищета и криминализация общества. С. 39.

¹⁶ Веклич В.О. До питання щодо проблеми організації антикорупційної боротьби за умов корупційного середовища // Наукові праці МАУП. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 52(1). С. 41.

«антикорупційна освіта та антикорупційна пропаганда на сьогоднішній день є одним із пріоритетних завдань для всіх державних органів, засобів масової інформації, навчальних та наукових установ. Усунення та нейтралізація умов, які сприяють корупційним правопорушенням, потребує значних зусиль усього суспільства»¹⁷, що цілком закономірно, адже «громадяни завжди є основними об'єктами профілактичного впливу, оскільки саме вони є носіями суспільних відносин, вони мають права й обов'язки, і несуть юридичну відповідальність за свої вчинки»¹⁸.

Безумовно, антикорупційне просвітництво має комплексно ґрунтуватись на актуальних наукових розробках вчених правників, економістів, психологів, політологів та соціологів. У цьому контексті слід значну увагу приділяти підвищенню авторитету права, що, як зазначає суддя Верховного Суду М.В. Мазур, є «необхідною передумовою становлення правової держави»¹⁹. Поряд із тим, помітним сьогодні є те, що поняття «право» в корумпованих державах зазнає досить широких інтерпретацій (що закономірно, адже «право є живим організмом, що змінюється як під впливом процесів його реалізації на практиці, так і під впливом ряду зовнішніх чинників, зокрема, таких як: гуманізація суспільства, підвищення рівня життя в Європі та Північній Америці, глобалізація, цивілізаційні виклики, кліматичні зміни, проблеми виживання людини як виду, науково-технічний прогрес тощо»²⁰), аналогічно поняттям «справедливість», «рівність» тощо. З іншого ж боку, слід зауважити, що попри низку наукових праць, присвячених питанням корупції та антикорупційній діяльності, феномен корупції не стає кардинально

¹⁷ Заросило В.О. Система вивчення законодавства про корупцію та напрями її розвитку // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2012. № 2. С. 184.

¹⁸ Заросило В.О., Заросило В.В. Система профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку // Наукові праці МАУП. 2014. № 1. С. 71.

¹⁹ Мазур Н.В. О соотношении норм права и нравственности в государственно-правовой концепции Б.А. Кистяковского // *Jurisprudencija: Lietuvos Teises Universitetas: Mokslo darbai*. 2002. Т. 24(16). Р. 166.

²⁰ Гладкий В.В. Проблемы универсального понимания термина «юридическая ответственность»: исторический контекст // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 4(24), Ч. 9. С. 37–38.

зрозумілим, а антикорупційна діяльність помітно ефективною у тих чи інших державах світу. Суттєву проблему в окресленому питанні складає невирішеність базових питань теорії корупції та запобігання корупційній діяльності. Не є винятком з означеного також і проблематика теоретико-методологічного розуміння суб'єкта корупційного злочину – центральної категорії теорії корупції та антикорупційної діяльності.

Слід зауважити, що розв'язанню питань теорії суб'єкта злочину були присвячені праці багатьох радянських правників (наприклад, Ю.М. Антонян, Ю.С. Богомягкова, О.В. Ігліна, В.С. Орлова, В.С. Оримбаєва, В.С. Трахтерова, В.В. Устименка, І.К. Шахриманьяна), українських вчених у галузі кримінального права (зокрема, В.І. Антипова, Д.В. Бараненко, В.М. Бурдіна, В.Я. Громко, М.М. Дімітрова, В.О. Заросили, О.М. Костенка, В.М. Куц, В.І. Литвиненка, С.Я. Лихової, М.Є. Магаріна, Р.Л. Максимовича, В.К. Матвійчука, В.Л. Мельниченка, В.О. Меркулової, В.І. Розенка, В.І. Терентьєва, О.Я. Триньової, І.О. Харь) та їх зарубіжних колег (приміром, Ю.І. Абояна, Є.Ю. Антонової, В.С. Векленко, Б.Ж. Жеєнмірзаєвої, О.А. Кузнєцової, О.В. Кудряшова, Є.В. Мар'їної, С.Є. Мішукова, В.Г. Павлова, Ю.М. Пелипенко, М.І. Синяєва, Ю.В. Тарасової).

Між тим, суб'єкт корупційного злочину на сьогоднішній день залишається маловивченим поняттям в кримінально-правовій науці, хоча у тій чи іншій мірі питанню встановлення юридичної сутності цього суб'єкта присвячували увагу як українські (Р.О. Асєєв, Д.О. Гарбазей, Н.В. Кимлик, В.В. Куц, В.М. Куц, С.Я. Лихова, В.В. Шмигельський), так і зарубіжні вчені (С.З. Абдрахманов, Н.В. Бугаєвська, О.Г. Волеводз, О.А. Кузнєцова, І.О. Моїсеєва, Р.О. Сорочкін, А.М. Халікова). Не применшуючи наукової вагомості опублікованих праць, що були присвячені питанню суб'єкта корупційного злочину, необхідно зауважити, що останні зміни в кримінальному законодавстві України та законодавстві щодо запобігання корупції обумовлюють комплексний перегляд існуючих теоретико-методичних підходів до розуміння поняття «суб'єкт корупційного злочину».

Між тим, очевидна пріоритезація державної політики запобігання корупції в Україні, у свою чергу, вказує на потребу концептуалізації означеного суб'єкта злочину та формування цілісної теорії суб'єкта корупційного злочину.

Зважаючи на викладене, зазначимо, що *основна мета* цієї праці полягає в тому, щоб визначити юридичну сутність суб'єкта корупційного злочину і спробувати осмислити всю багатовимірність його практичного прояву у світлі універсального концепту корупційних відносин, який нами викладається в цьому дослідженні. Вказаний концепт передбачає два типи корупційних відносин, один з яких об'єктивно втілюється в межах трьох моделей практичного вияву цих відносин. Сформульований в межах цієї праці концепт корупційних відносин дозволяє виявити атрибутивні характеристики суб'єкта корупційного злочину, зважаючи на базову роль, яку він виконує в цих відносинах, а також асоціювати учасників корупційних відносин з відповідними ролями, незалежно від форми практичного вияву (манери та сценаріїв здійснення) корупційного діяння

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТА КОРУПЦІЙНОГО ЗЛОЧИНУ

1.1. Концептуалізація суб'єкта злочину в теорії кримінального права

В українському Законі про кримінальну відповідальність²¹ (як це впливає з назви розділу IV Кримінального кодексу України) «суб'єкт злочину» є синонімічним терміном поняттю «особа, яка підлягає кримінальній відповідальності». При цьому у ч. 1 ст. 18 КК України зазначається, що «суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність».

Попередньо зауважимо, що на сьогодні загальновідомим є той факт, що суб'єкт злочину є центральним елементом складу кримінального злочину, що впливає з самої семантики слова «суб'єкт» (від лат. *subjectum* – те, що знаходиться в основі). Даний елемент складу злочину, співвідноситься із психосоціальною реальністю – людиною (громадянином, іноземним громадянином, особою без громадянства) і, як стверджує білоруська вчена І.О. Моїсеєва, виступає в ролі своєрідного критерію наявності або відсутності у діянні особи того рівня суспільної небезпеки, який є необхідним і достатнім для визнання його злочином. Це є гарантією охорони прав і законних інтересів громадян, однакової реалізації кримінальної політики²². Іншими словами, якщо така група ознак, що характеризують особу, котра вчинила злочин, як винну особу (носить кримінологічний характер і охоплює біологічну та соціально-психологічну характеристику особи, що вчинила злочин) здійснює свій істотний вплив на процес призначення кримінального покарання, то група ознак, котра охоплена поняттям суб'єкт злочину (носить кримінально-правовий характер), як справедливо вказує О.В. Щербаков, «важлива при

²¹ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.

²² Моїсеєва І.А. Должностное лицо как субъект коррупционной преступности // Правовые средства обеспечения развития экономики Республики Беларусь: мат. междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 9 - 10 нояб. 2007 г.). / редкол.: И.Н. Колядко (отв. ред.) [и др.]. Минск: БГУ, 2008. С. 55.

заявник, свідок та його адвокат, понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст) та судового процесу (обвинувачений та його захисник чи представник, потерпілий, його представник та законний представник, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а також інші особи, за клопотанням або скаргою яких у випадках, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснюється судове провадження; учасники справи, представники, свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі)».

Список використаних джерел

1. Абдуразаков С.А., Ахмедов Г.А. Субъект преступления по Уголовному кодексу Узбекской ССР // Вопросы совершенствования законодательства Узбекской ССР / ред. кол. Г.А. Ахмедов и др. Ташкент: Изд-во «Фан», 1970. С. 137–147.
2. Абоян Ю.И. Специальный субъект преступлений в сфере экономической деятельности: уголовно-правовые аспекты: дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2006. 212 с.
3. Актуальні проблеми кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / за заг. ред В.В. Топчія; наук. ред. В.І. Антипова. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 896 с.
4. Алиханов Р.А. Уголовная ответственность лиц с психическим расстройством, не исключающим вменяемости: дис. ... канд. юрид. наук. Махачкала, 2004. 156 с.
5. Антипов В.І., Антипов В.В. Кримінально-правова кваліфікація: навч. посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 120 с.
6. Антонова Е.Ю. Субъект уголовной ответственности: историко-правовой аспект: монографія. Хабаровск: Дальневост. юрид. ин-т МВД РФ, 2007. 183 с.
7. Антонян Ю.М., Бородин С.В. Преступность и психические аномалии. М.: Наука, 1987. 210 с.
8. Артеменко Н.В. Актуальные проблемы вменяемости (невменяемости) и возраста уголовной ответственности (Сравнительный историко-правовой анализ уголовного законодательства РФ и Франции): дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 1999. 205 с.
9. Астемиров З.А. Уголовная ответственность и наказание несовершеннолетних: монографія. М.: Юрид. лит., 1970. 125 с.
10. Бадмаева В.Д., Дозорцева Е.Г., Ошевский Д.С. Уголовно-релевантные психические расстройства у несовершеннолетних обвиняемых:

органические психические расстройства // Российский психиатрический журнал. 2016. № 6. С. 17–24.

11. Байбарин А.А. Уголовно-правовая дифференциация возраста: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2009. 27 с.

12. Бараненко Д.В. Спеціальний суб'єкт злочину: кримінально-правовий аналіз: дис ... канд. юрид. наук. Київ, 2009. 223 с.

13. Барышникова К.Г. Возраст уголовной ответственности в зарубежных странах // Academy. 2017. № 4 (19). С. 68–69.

14. Беребин М.А., Рязанова А.Ю. Судебно-экспертная психологическая оценка способности понимать значение своих действий и руководить ими и ее особенности при психологической диагностике несовершеннолетних с органическим расстройством личности // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Психология. 2014. Т. 7, № 2. С. 83–92.

15. Богомятков Ю.С. Проблемы невменяемости в советском уголовном праве (понятие вменяемости): учеб. пос. Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1978. 48 с.

16. Бурдін В.М. Осудність та неосудність у кримінальному праві України: проблеми теорії і практики: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Львів, 2011. 40 с.

17. Бурдін В.М. Формально-логічні засади дослідження проблем осудності та неосудності // Форум права. 2011. № 3. С. 93–99.

18. Бычкова А.М. Состояние и динамика общественно опасного поведения лиц, не достигших возраста уголовной ответственности: проблемы криминологического анализа // Юристъ-Правоведъ. 2011. № 2. С. 12–17.

19. Варналій З.С. Корупція як інституціональна загроза національній безпеці України // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: мат. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / редкол.: В.В. Черней, С.Д. Гусарев, С.С. Чернявський [та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. С. 59–63.

20. Вартанян Г.А., Онищенко О.Р. К вопросу о наступлении возраста уголовной ответственности // Вестник Омского университета. Серия: Право. 2017. № 1 (50). С. 206–210.
21. Васильев А.А. Формула та критерії осудності в кримінальному праві // Форум права. 2010. № 4. С. 127–136.
22. Ваулина Т.И. Ответственность за коррупционные преступления: международный и уголовно-правовой аспекты // Российское право: Образование. Практика. Наука. 2016. № 6(96). С. 37–40.
23. Векленко С.В. Субъект преступления. Омск: Омская акад. МВД России, 2006. 35 с.
24. Веклич В.О. До питання щодо проблеми організації антикорупційної боротьби за умов корупційного середовища // Наукові праці МАУП. Серія: Юридичні науки. 2017. Вип. 52(1). С. 39-46.
25. Веклич В.О. Питання щодо удосконалення соціального партнерства бізнесу у напрямку боротьби з корупцією // Участь молоді у розвитку економіки та суспільства України: мат. VII Міжнар. наук.-практ. конф. студ., аспірант. та молодих учених (Київ, 24 - 25 берез. 2016 р.). Київ: НУХТ, 2016. С. 81–83.
26. Веклич В.О. Стосовно спроможності теорії Г. Кельзена при дослідженні публічної політики щодо запобігання і боротьби з корупцією в Україні (з урахуванням концептуальних зауважень В.В. Гладкого) // Молодий вчений. 2017. № 7(47). С. 363–366.
27. Виноградова О.П., Хребтова А.В. Особенности судебно-психиатрической оценки лиц, страдающих органическим заболеванием головного мозга // Правоохранительные органы: теория и практика. 2016. № 1. С. 111–116.
28. Владимиров В.А., Левицкий Г.А. Субъект преступления по советскому уголовному праву. М.: МООП РСФСР, 1964. 59 с.
29. Вовк М.З. До питання про поняття «вік суб'єкта злочину» // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань; тези доповідей та

повідомлень учасн. Міжнар. симпоз., (Львів, 23–24 верес. 2011 р.). Львів: Львівськ. ДУВС, 2011. С. 88–91.

30. Войтко В.В. Короткий дефектологічний словник // Науково-методичний супровід функціонування інформаційно-освітнього простору регіону на засадах інноваційного розвитку: наук.-метод. вісн. № 50. Кіровоград: КЗ «КОІППО ім. Василя Сухомлинського», 2014. С. 274–287.

31. Галкин В.В., Морозов В.И. К вопросу о критериях невменяемости // Юридическая наука и правоохранительная практика. 2016. № 4(38). С. 52–60.

32. Гладкий В.В. Альтернативний погляд на розуміння сутності ефекту корупції // Теорія та практика сучасної юриспруденції: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 25 бер. 2018 р.). Харків: Вид-во Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, 2018. С. 200–204.

33. Гладкий В.В. Базові інтерпретаційні гіпотези концепту корупції // Актуальные научные исследования в современном мире. 2018. Вып. 7(39), Ч. 3. С. 58–65.

34. Гладкий В.В. Бедность, нищета и криминализация общества // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 6(26), Ч. 6. С. 35–55. DOI: 10.5281/zenodo.572330.

35. Гладкий В.В. Децентралізація влади та її корупційні ризики // Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Перші юридичні читання. Одеса: Фенікс, 2018. С. 101–104.

36. Гладкий В.В. Дифузія антиконкурентної та корупційної практики // Конкуренція та конкурентна політика очима професіоналів та молоді: зб. матеріалів Міжнар. наук. інтернет-конф. (Київ, 15 черв. 2018 р.). Київ: Вид-во АМКУ, 2018. С. 93–107. DOI:10.5281/zenodo.1300857.

37. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в свете антикоррупционной политики // Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ,

19–20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 50–53. DOI: 10.5281/zenodo.575875.

38. Гладкий В.В. К вопросу о сущности трудовой ответственности в современном трудовом праве Украины // *Zakon.ru: соц. сеть для юристов*. 04.03.2016. С. 1–4. DOI: 10.5281/zenodo.1226656.

39. Гладкий В.В. Колапс трудових прав працівників у призмі ідеї меркантицентризму в постіндустріальному суспільстві // *Зб. матеріалів Всеукр. правнич. дисп. (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.)*. Кривий Ріг: Вид-во ДЮІ МВС України, 2017. С. 71–76. DOI: 10.5281/zenodo.1163549.

40. Гладкий В.В. Концептуалізація інформатизації про стан корупції у державних органах України // *Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23–30 квіт. 2018 р.)*. Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту управл. та права, 2018. С. 35–38.

41. Гладкий В.В. Корупція як найбільш руйнівна зброя // *Вища освіта – студентська наука – сучасне суспільство: напрями розвитку: матеріали II Міжнар. студ. наук.-практ. конф. (Київ, 20 квіт. 2018 р.)*. Київ: Вид-во МНТУ ім. академ. Ю. Бугая, 2018. С. 59–61.

42. Гладкий В.В. Критерії осудності суб'єкта корупційного злочину у світлі норм Кримінального кодексу України // *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 6. С. 295–298.

43. Гладкий В.В. О нецелесообразности теории позитивной юридической ответственности // *Економіко-правові дослідження: міждисциплінарна взаємодія: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 10–11 квіт. 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 30–34. DOI:10.5281/zenodo.439900.

44. Гладкий В.В. Общественное давление на суд как *Legitimacy-Threatening Power* // *Юридичні науки: проблеми та перспективи: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19–20 трав. 2017 р.)*: у 2-

х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 77–80.
DOI: 10.5281/zenodo.572329.

45. Гладкий В.В. Осмислення свободи та її меж у діагностиці нормативності особистості // Академічна студія. 2018. № 2. С. 30–32.

46. Гладкий В.В. Основні методико-теоретичні підходи до розуміння поняття «трудовий договір» // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир: Вид-ць О.О. Євенок, 2018. С. 95–98.

47. Гладкий В.В. Отдельные вопросы правотворческой деятельности Национальной полиции Украины // Zakon.ru: соц. сеть для юристов. 18.04.2016. С. 1–2. DOI: 10.5281/zenodo.439726.

48. Гладкий В.В. Політичні та економічні ризики децентралізації влади в Україні // Публічне управління та адміністрування у процесах економічних реформ: зб. тез доповідей II Всеукр. наук.-практ. конф. (Херсон, 19 квіт. 2018 р.). Херсон: Вид-во ДВНЗ «ХДАУ», 2018. С. 103–105.

49. Гладкий В.В. Практика Європейського суду з прав людини у діяльності органів правосуддя як антикорупційний інструмент: проблеми та шляхи їх вирішення // Практика ЄСПЛ в діяльності органів прокуратури і суду: виклики та перспективи: матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 13 черв. 2018 р.). Київ: Вид-во НАПУ, 2018. С. 35–39.

50. Гладкий В.В. Проблемы создания специализированного суда по рассмотрению корпоративных споров в Украине // Право XXI века: сб. работ Междунар. науч.-практ. конф. Казань: [б. в.], 2013. Т. 3. С. 398–401.

51. Гладкий В.В. Проблемы универсального понимания термина «юридическая ответственность»: исторический контекст // Актуальные научные исследования в современном мире. 2017. Вып. 4(24), Ч. 9. С. 37–50.
DOI: 10.5281/zenodo.556611.

52. Гладкий В.В. Проявления коррупции в Восточной Европе // Trajectoriâ Nauki. 2018. Vol. 4, No 1 (30). P. 4001–4012. DOI: 10.22178/pos.30-5.

53. Гладкий В.В. Суб'єкт корупційного злочину та його вік // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир: Вид-ць О.О. Євенок, 2018. С. 479–482.

54. Гладкий В.В. Суб'єктивная сторона вопроса использования судьями технических средств во время судебного заседания // Правові засоби забезпечення та захисту прав людини: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Сєвєродонецьк, 13–14 квіт. 2017 р.). Сєвєродонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 181–185.

55. Гладкий В.В. Темпоральні межі кримінальної відповідальності: передування притягнення до відповідальності настанню відповідальності // Закарпатські правові читання: матеріали IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 20 - 22 квіт. 2017 р.). Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2017. Т. 2. С. 368–374. DOI: 10.5281/zenodo.545831.

56. Гладкий В.В., Заросило В.О. Хабарництво як базисна форма прояву корупції // Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. 2018. № 16. С. 5–10.

57. Головков Е.Г. Предикторы криминального поведения лиц, страдающих органическими психическими расстройствами (клинико-социальная характеристика) и меры вторичной профилактики их общественно-опасных действий // Неврологический вестник. Журнал им. В.М. Бехтерева. 2012. Т. 44. № 3. С. 109–117.

58. Гончарук О.В. Вік кримінальної відповідальності як складова ознака суб'єкта злочину: його закріплення в кримінальному праві зарубіжних держав // Національний юридичний журнал: теорія і практика. 2014. № 10. С. 143–147.

59. Горинов В.В. Понятие «иное болезненное состояние психики» в формуле невменяемости (научный обзор) // Психическое здоровье. 2010. Т. 8. № 8. С. 72–76.

60. Громко В.Я. Загальні ознаки службової особи як спеціального суб'єкта злочину за кримінальним правом України // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького. 2015. № 11. С. 181–188.

61. Дімітров М.М. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 229 Кримінального кодексу України // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2014. № 2. С. 325–330.

62. Дмитриева Т.Б., Качаева М.А., Сафуанов Ф.С. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза психического состояния матери, обвиняемой в убийстве новорожденного ребёнка: руководство для врачей и психологов. М.: РИО ГНЦССП им. В.П. Сербского, 2001. 44 с.

63. Жамбалова А.Ю. Уголовная ответственность лиц с психическими аномалиями, не исключающими вменяемости: дис. ... канд. юрид. наук. Москва, 2007. 186 с.

64. Жеенмырзаева Б.Ж. Субъект преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств без цели сбыта // Психопедагогика в правоохранительных органах. 2013. № 3(54). С. 35–38.

65. Заросило В.О. Система вивчення законодавства про корупцію та напрями її розвитку // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2012. № 2. С. 181–184.

66. Заросило В.О., Заросило В.В. Система профілактики адміністративних правопорушень, що посягають на громадський порядок та громадську безпеку // Наукові праці МАУП. 2014. № 1. С. 67–72.

67. Иглин А.В. Понятие и виды субъектов уголовного права. Ульяновск: Ульяновск. гос. ун-т, 2009. 157 с.

68. Кибальник А.Г. Признаки общего субъекта преступления (проблемные вопросы) // Общество и право. 2013. № 2(44). С. 65–68.

69. Клочко В.Л., Римша С.В., Цвігун О.Л., Лук'янович І.Л. Психіатричні аспекти обмеженої осудності при різних психічних розладах // Медицина світу. 2009. Спец. вип.: Психіатрія. С. 54–13

70. Колоколов А.В. Клинико-патогенетические особенности и судебно-психиатрическое значение гомосексуальной педофилии: дис. ... канд. мед. наук. Москва, 2015. 269 с.
71. Кондратьев Ф.В., Осколкова С.Н. Новые и спорные вопросы судебно-психиатрической оценки при шизофрении // Российский психиатрический журнал. 1997. № 1. С. 27–32.
72. Копитко М.І. Корупція як ключова загроза економічній безпеці промислових підприємств в Україні // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Економічна. 2014. № 1. С. 211–224.
73. Корзун Д.Н., Ткаченко А.А. Судебно-психиатрическая оценка юридически значимых способностей и механизмов регуляции поведения // Российский психиатрический журнал. 2013. № 3. С. 4–12.
74. Короленко В.В., Короленко Р.Ц. Проблема вменяемости в судебной психиатрии // Вестник судебной медицины. 2013. Т. 2, № 2. С. 31–35.
75. Костенко О.М. Воля і свідомість злочинця (дослідження з застосуванням принципу натуралізму): автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 1995. 47 с.
76. Котов В.П., Мальцева М.М. Клинико-психопатологические аспекты категорий невменяемости и недееспособности в российском законодательстве // Российский психиатрический журнал. 2014. № 1. С. 11–18.
77. Кофанов А.В. Коррупция и экономическая преступность в Украине // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. 2007. № 1-2. С. 65-68.
78. Кривуля О.М., Куц В.М. Чи можуть бути суспільні відносини об'єктом злочину? // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 1997. № 2. С. 70–75.
79. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією: Конвенція від 27.01.1999 № ETS173 // Офіційний вісник України. 2010. № 15. Ст. 717.

80. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26. Ст. 131.
81. Кримінальний кодекс України: Закон України від 28.12.1960 // Відомості Верховної Ради УРСР. 1961. № 2. Ст. 14 [втратив чинність з 01.09.2001].
82. Кузнецова О.А. Субъект коррупционного преступления: проблемы понимания // Актуальные проблемы государства и права. 2017. Т. 1, № 1. С. 46–56.
83. Курс советского уголовного права. Часть общая / отв. ред.: Н.А. Беляев, М.Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1968. 648 с.
84. Куц В.М. Теоретико-прикладні аспекти проблеми суб'єкта злочину // Вісник Університету внутрішніх справ. 1996. № 1. С. 17–23.
85. Куц В.М., Триньова Я.О. Поняття корупційних злочинів та їх види // Вісник Національної академії прокуратури України. 2012. № 4. С. 32–36.
86. Кушпін В.П. Кримінально-правова характеристика підкупу особи, яка надає публічні послуги // Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки. 2014. Вип. 801. С. 202–211.
87. Лапаев И.С., Абубякарова Ю.Р. Биологический (медицинский) и психологический критерий невменяемости в праве // Наука. Общество. Государство. 2016. № 1(13). С. 76–81.
88. Лень В.В. Осудність у кримінальному праві і законодавстві: монографія. Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2008. 180 с.
89. Литвин М.О. Кримінальна відповідальність за причетність до злочину // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2011. № 2. С. 428–442.
90. Литвиненко В.І. Мета та принципи діяльності суб'єктів протидії корупції // Форум права. 2015. № 4. С. 162–168.

91. Литвиненко В.І. Напрями адміністративно-правової протидії корупції в Україні // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія: Право. 2015. № 1(1). С. 152–158.
92. Ломако В.А. Осудність та неосудність за кримінальним правом України: конспект лекцій. Харків: Укр. юрид. акад., 1993. 22 с.
93. Лунц Д.Р. Проблема невменяемости в теории и практике судебной психиатрии. М.: Медицина, 1966. 236 с.
94. Магарін М.С., Бараненко Д.В. Суб'єкт злочину за новим кримінальним законодавством України: монографія. / під ред. д-ра юрид. наук, проф. Є.Л. Стрельцова. Одеса: Астропринт, 2001. 104 с.
95. Мазур Н.В. О соотношении норм права и нравственности в государственно-правовой концепции Б.А. Кистяковского // Jurisprudencija: Lietuvos Teises Universitetas: Mokslo darbai. 2002. Т. 24(16). Р. 162–167.
96. Максимович Р.Л., Вовк М.З. Поняття віку суб'єкта злочину // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. 2012. № 3. С. 134–143.
97. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізми подолання: монографія. Київ: Парлам. вид-во, 2017. 488 с.
98. Маркунцов С.А. Осознание уголовно-правовых запретов в структуре уголовной ответственности несовершеннолетних / под ред. А.Э. Жалинского. М.: Юриспруденция, 2007. 160 с.
99. Марчак В.Я. Дискусійні питання призначення особам, визнаних судом обмежено осудними // Наше право. 2015. № 6. С. 81–86.
100. Марьяна Е.В. Об объекте и субъекте коррупционного правонарушения // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. 2010. № 1(12). С. 289–293.
101. Маслов Н.В. Инновационный подход в криминалистическом обеспечении деятельности органов внутренних дел по организации раскрытия и расследования преступлений, совершённых лицами с психическими отклонениями, не исключающими вменяемость, и расстройствами

психической деятельности, наступившими после совершения преступного уголовно наказуемого деяния // Современные проблемы гуманитарных и естественных наук: мат. XXXV междунар. науч.-практ. конф. (Москва, 27 - 28 июня 2017 г.). М.: Ин-т стратег. исслед., 2017. С. 143–150.

102. Мелик-Мкртчян В.А. К вопросу о так называемой «уменьшенной вменяемости» применительно к лицам с травматическими психопатоподобными состояниями // Актуальные вопросы социальной и клинической психиатрии. Душанбе, 1969. С. 65–66.

103. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2002. 506 с.

104. Мельниченко В.Л. Виконавець злочину проведення вибухових робіт з порушенням охорони рибних запасів // Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 10. С. 110–116.

105. Меркулова В.О., Гритенко О.А. Проблеми осудності, неосудності, обмеженої осудності за кримінальним законодавством країн романо-германської правової системи // Південноукраїнський правничий часопис. 2014. № 1. С. 46–50.

106. Мечников И.И. Наука и нравственность // Этюды оптимизма / послесл. и прим. А.А. Тишкова. М.: Наука, 1988. С. 253–276.

107. Мильшина В.Е. Возраст уголовной ответственности несовершеннолетних // Актуальные вопросы современных научных исследований: мат. Междунар. (заоч.) науч.-практ. конф. (Минск, 07 февр. 2017 г.). Нефтекамск: Мир науки, 2017. С. 421–425.

108. Михеев Р.И. Проблемы вменяемости и невменяемости в советском уголовном праве / науч. ред. П.С. Дагель. Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1983. 300 с.

109. Мишуков С.Е., Кудряшов О.В. К вопросу о субъекте преступления в уголовном праве // Актуальные вопросы образования и науки. 2016. № 1-2(53-54). С. 33–36.

110. Моисеева И.А. Должностное лицо как субъект коррупционной преступности // Правовые средства обеспечения развития экономики Республики Беларусь: мат. междунар. науч.-практ. конф. (Минск, 9 - 10 нояб. 2007 г.) / редкол.: И.Н. Колядко (отв. ред.) [и др.]. Минск: БГУ, 2008. С. 53–55.
111. Мороз А.О. Суб'єкт злочину втручання в діяльність захисника чи представника особи // Юридична наука. 2014. № 7. С. 52–69.
112. Морозов В.И., Галкин В.В. Основные подходы к определению критериев уголовно-правовой невменяемости // Ямальский вестник. 2016. № 4(9). С. 79–94.
113. Назаренко І.І., Іванов В.І., Роцін Г.Г., Дорош В.М. Наслідки психологічної травми у постраждалих після дорожньо-транспортної пригоди (аналітичний огляд літератури) // Травма. 2016. Т. 17. № 4. С. 7–15. DOI: 10.22141/1608-1706.4.17.2016.77485.
114. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України (2-ге вид., перероб., та доп.) / за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. Київ: Дакор, 2008. 1428 с.
115. Нестеренко Н.О. Суб'єкт злочину, передбаченого ст. 176 Кримінального кодексу України // Від громадянського суспільства – до правової держави: збірн. тез VIII Міжнар. наук. Internet-конф. студ. та молодих вчених (м. Харків, 26 квіт. 2013 р.). Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2013. С. 357–359.
116. Орлов В.С. Суб'єкт преступления по советскому уголовному праву: монографія. М.: Госюриздат, 1958. 260 с.
117. Орловська Н.А. Осудність та її види (порівняльний аналіз законодавства України та інших держав): автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2001. 20 с.
118. Орловський Р.С. Розмежування діянь виконавця та пособника злочину // Сутність та значення впливу законодавства на розвиток суспільних відносин: мат. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 11 - 12 квіт. 2014 р.). Одеса, 2014. Ч. 2. С. 81–85.

119. Орымбаев В.С. Специальные субъекты преступления / отв. ред. Г.И. Баймурзин. Алма-Ата: Наука Каз. ССР, 1977. 152 с.
120. Павлов В.Г. Учение о субъекте преступления: монография. М.: Юрлитинформ, 2015. 376 с.
121. Пелипенко Ю.М., Шищенко Е.А. Понятие специального субъекта преступления в уголовном праве // Наука сегодня: проблемы и пути решения: мат. Междунар. науч.-практ. конф. (Вологда, 29 марта 2017 г.). Вологда: Изд-во ООО «Маркер», 2017. С. 128-129.
122. Петрухнов С.Н. Некоторые вопросы квалификации краж, совершенных в соучастии // Пробелы в российском законодательстве. 2014. № 2. С. 170–175.
123. Плашовецький О.А. Кримінально-правова диференціація віку: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2017. 200 с.
124. Плашовецький О.А. Становлення та розвиток законодавства про вік потерпілого від злочину на території України в Х–ХІХ ст. // Митна справа. 2015. № 1(97), Ч. 2, Кн. 1. С. 28–33.
125. Поліщук Г.С. Корупція в структурі детермінації екологічної злочинності // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2009. № 20. С. 131–137.
126. Полный курс уголовного права: В 5 т. / под ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. деятеля науки РФ А.И. Коробеева. СПб: Юрид. центр Пресс, 2008. Т. 1: Преступление и наказание. 1133 с.
127. Посков С.Я. Особенности личностных свойств субъекта разглашения сведений о мерах безопасности, применяемых в отношении должностного лица правоохранительного органа // Известия Тульского государственного университета. Серия: Экономические и юридические науки. 2010. № 2-1. С. 352–358.
128. Про вибори народних депутатів України: Законом України від 17.11.2011 № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. 2012. № 10-11. Ст. 73.

129. Про вибори Президента України: Законом України від 05.03.1999 № 474-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 14. Ст. 81.
130. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.
131. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22.02.2000 № 1489-III // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст. 143.
132. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції: Закон України від 18.10.2006 № 251-V // Відомості Верховної Ради України. 2006. № 50. Ст. 496.
133. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493-III // Відомості Верховної Ради України. 2001. № 33. Ст. 175.
134. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545.
135. Проти корупції: Конвенція Організації Об'єднаних Націй від 31.10.2003 // Офіційний вісник України. 2010. № 10. Ст. 506.
136. Психиатрический энциклопедический словарь / сост.: Й.А. Стоименов, М.Й. Стоименова, П.Й. Коева, Г.М. Коев, П.Л. Попов, Л.Ц. Стоименова. Київ: МАУП, 2003. 1200 с.
137. Пузанова В.В., Гладкий В.В. Дегуманізація осуждѣнных к лишению свободы: кримінологический и психологический контекст // Захист демократичних цінностей і дотримання прав людини в Україні: зб. матеріалів Всеукр. правнич. дисп. (м. Кривий Ріг, 13 груд. 2017 р.). Кривий Ріг: Вид-во ДЮОІ МВС України, 2017. С. 265–269. DOI:10.5281/zenodo.1163512.
138. Пузанова В.В., Гладкий В.В. Забезпечення психічного здоров'я суддів з метою поліпшення якості здійснення правосуддя // Правові засади організації та здійснення публічної влади: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 23–30 квіт. 2018 р.). Хмельницький: Вид-во Хмельн. ун-ту управл. та права, 2018. С. 94–97.

139. Пузанова В.В., Гладкий В.В. Негативне психічне здоров'я засуджених як загроза для розбудови правової держави // Сучасні тенденції розбудови правової держави в Україні та світі: зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Житомир, 19 квіт. 2018 р.). Житомир: Вид-ць О.О. Євенок, 2018. С. 476–479. DOI:10.5281/zenodo.1187025.

140. Ревенок О.А., Олійник О.П. Медичний критерій обмеженої осудності/дієздатності в рамках різних психіатричних нозологій // Медицина світу. 2009. Спец. вип.: Психіатрія. С. 16–19.

141. Розенко В.І., Матвійчук В.К. Суб'єкт злочину: лекція. Київ: Укр. акад. внутр. справ, 2004. 36 с.

142. Рыжова О.А., Паменкова И.А. Невменяемость и ограниченная вменяемость: понятие, критерии, значение в российском уголовном праве // Наука. Общество. Государство. 2016. № 1(13). С. 68–75.

143. Сапожнікова О.Є. Особливості вікового критерію кримінальної відповідальності // Право України. 2009. № 7. С. 158–161.

144. Сапожнікова О.Є. Вік кримінальної відповідальності в Україні (історичний аспект) // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Право». 2008. Вип. Т. 9. С. 416–419.

145. Сараев Н.В. Общественно опасные деяния лиц, не достигших возраста уголовной ответственности, как криминологическая категория: дис. ... канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2007. 206 с.

146. Сафуанов Ф.С. Комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза обвиняемых в криминально-агрессивных действиях: диагностические и экспертные оценки. М.: РИО ГНЦССП им. В.П. Сербского, 2002. 64 с.

147. Сербский В.П. Судебная психопатология: лекции. М.: Изд. А.А. Карцев, 1895. Вып. 1: Законодательство о душевно-больныхъ. 228 с.

148. Синяева М.И. Возраст наступления уголовной ответственности как один из признаков субъекта преступления // Уголовное право в эволюционирующем обществе: проблемы и перспективы: сб. науч. ст. по

матер. VI Междунар. заочной науч.-практ. конф., (Курск, 15 - 16 сент. 2015 г.). / редкол.: А.А. Гребеньков (отв. ред.) [и др.]. Курск: Юго-Зап. гос. ун-т, 2015. С. 95–105.

149. Сорочкин Р.А. Факторы и тенденции, определяющие развитие национального уголовного законодательства о субъектах коррупционных преступлений // Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал. 2014. № 6. С. 128–132.

150. Сорочкин Р.А. Сотрудник «организации частного сектора» как специальный субъект коррупционного преступления в международном праве // Бизнес в законе. 2014. № 1. С. 125–128.

151. Сорочкин Р.А. Субъекты коррупционных преступлений в государствах романо-германской правовой системы: основные методологические «Инструменты» // Бизнес в законе. 2014. № 5. С. 190–194.

152. Сорочкин Р.А. Характеристика субъекта коррупционного преступления в международном праве // Пробелы в российском законодательстве. Юридический журнал. 2014. № 1. С. 170–174.

153. Спасенников Б.А., Тихомиров А.Н. К вопросу о медицинском критерии невменяемости // Вестник института: преступление, наказание, исправление. 2014. № 1(25). С. 7–12.

154. Спасенников Б.А., Тихомиров А.Н., Вилкова А.Н. Уголовно-правовое значение психических расстройств // Вестник института: преступление, наказание, исправление. 2015. № 4(28). С. 4–8.

155. Тарасова Ю.В. Специальный субъект преступления и его значение в уголовном праве: монография. / под ред. А.С. Михлина. М.: ВНИИ МВД России, 2007. 127 с.

156. Терентьев В.І. Відповідальність спеціального суб'єкту злочину з кримінального права України: дис. ... канд. юрид. наук. Одеса, 2003. 195 с.

157. Тихенко С.И. Невменяемость и вменяемость: монография. Киев, 1927. 104 с

158. Трахтеров В.С. Вменяемость и невменяемость в уголовном праве (исторический очерк). Харьков: Укр. юрид. акад., 1992. 83 с.
159. Трахтеров В.С. Вменяемость по советскому уголовному праву: консп. лекц. Харьков, 1966. 15 с.
160. Устименко В.В. Специальный субъект преступления (понятие, виды, некоторые вопросы квалификации): дис. ... канд. юрид. наук. Харьков, 1983. 174 с.
161. Фадеев А.В. Антикоррупционное законодательство России и зарубежных стран: криминологическое исследование: монография. М.: Юрлитинформ, 2015. 176 с.
162. Халецкий А.М. Искусство. Шизофрения. Преступность: психоаналитические труды. М.: Изд. дом «ERGO», 2014. 193 с.
163. Халикова А.М. Государственный служащий как специальный субъект коррупционных преступлений // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право. 2006. № 13. С. 183–184.
164. Харь І.О. Необхідна сучасна концепція суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України // Юридична наука. 2014. № 3. С. 100–106.
165. Цибулін Т.Г. До питання про розмежування способів фізичного та інтелектуального пособництва (на прикладі злочинів у сфері службової діяльності) // Антикорупційна політика України: актуальні проблеми забезпечення ефективності: зб. мат. інтернет-конф. (Київ, 29 трав. 2015 р.). Київ: Нац. акад. прокурат. України, 2015. С. 204–210.
166. Цымбал Е. Вопросы, подлежащие постановке перед экспертами при возникновении сомнений во вменяемости обвиняемого // Уголовное право. 2010. № 4. С. 104–108.
167. Шахриманьян И.К. Невменяемость по советскому уголовному праву: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Ленинград, 1962. 17 с.

168. Шишков С.Н. Невменяемость (мировоззренческие, эмпирические, социальные предпосылки и становление в качестве правовой категории): монография. М.: ГНЦ ССП Росздрава, 2010. 379 с.

169. Шостакович Б.В., Горинов В.В., Пережогин Л.О. Способ диагностики степени выраженности волевых расстройств в судебно-психиатрической клинике // Социальная и клиническая психиатрия. 2000. Т. 3. С. 42–48.

170. Щербаков А.В. Проблемы определения субъекта преступления в современном уголовном праве // Пробелы в российском законодательстве. 2013. № 2. С. 100–106

171. Юридическая психология: терминологический словарь / сост.: А.М. Бандурка, В.С. Венедиктов, А.В. Тимченко, В.Е. Христенко, В.Б. Калиновский; под ред. А.М. Бандурки. Харьков: Тимченко, 2005. 432 с.

172. Barczak-Oplustil A. “W związku z pełnieniem funkcji publicznej”, jako znamię dookreślające czynność sprawczą tzw. korupcji urzędniczej // Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych. 2009. Z. 3. S. 75–96.

173. Botnaru S., Şavga A., Grosu V. Drept penal. Partea Generală. Chişinău: Cartier, 2005. 610 p.

174. Bulai C., Bulai B.N. Manual de drept penal. Partea Generală. Bucureşti: Universul Juridic, 2012. 678 p.

175. Colborne M. Tackling Pharma corruption in Ukraine // Canadian Medical Association Journal. 2017. Vol. 189, Iss. 34. P. E1101–E1102. DOI: 10.1503/cmaj.1095454.

176. Herron E.S., Boyko N., Thunberg M.E. Serving Two Masters: Professionalization versus Corruption in Ukraine's Election Administration // Governance. 2017. Vol. 30, Iss. 4. P. 601–619. DOI: 10.1111/gove.12247.

177. Ivor J. Trestné právo hmotné: Všeobecná časť: 1. zväzok; 2. dopln., preprac. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010. 532 s.

178. Kostanyan H. Ukraine's unimplemented anti-corruption reform. Brussels: CEPS Commentary, 2017. P. 1–4.

179. Kubiak A. Działania antykorupcyjne–wybrane przykłady // *Acta Universitatis Lodzianis. Folia Oeconomica*. 2013. № 288. S. 45–57.
180. Kuzio T. Ukrainian kleptocrats and America's real-life House of Cards: Corruption, lobbyism and the rule of law // *Communist and Post-Communist Studies*. 2017. Vol. 50, Iss. 1. P. 29–40
181. Leitner J., Meissner H., Martyna-David E. The Debate About Political Risk: How Corruption, Favoritism and Institutional Ambiguity Shape Business Strategies in Ukraine // *EU Crisis and the Role of the Periphery* / A. Karasavoglou, S. Ongan, P. Polychronidou (eds). Cham: Springer, 2015. P. 3–19. DOI: 10.1007/978-3-319-10133-0_1.
182. Levin M., Satarov G. Corruption and Institutions in Russia // *European Journal of Political Economy*. 2000. Vol. 16, Iss. 1. P. 113–132. DOI: 10.1016/S0176-2680(99)00050-6.
183. Liszewska A. Zakres bezprawności “korupcji urzędniczej” – przyjmowanie korzyści a pełnienie funkcji publicznej // *Kontrola Państwowa*. 2015. Z. 5. № 60. S. 917–926.
184. Markus S. Property, Predation, and Protection: Piranha Capitalism in Russia and Ukraine. New York: Cambridge University Press, 2015. 256 p.
185. Mitache C. Drept penal român. Partea Generală. București: Șansa, 1999. 355 p.
186. Pavroz A. Corruption-oriented model of governance in contemporary Russia // *Communist and Post-Communist Studies*. 2017. Vol. 50, Iss. 2. P. 145–155. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2017.05.005.
187. Popov R. Cercetări științifice privind subiectul infracțiunilor prevăzute în Capitolele XV și XVI din Partea Specială a Codului penal // *Studia Universitatis Moldaviae. Științe Sociale*. 2015. No. 8(88). P. 129–143.
188. Selevestru I. Răspunderea penală pentru delapidarea averii străine: Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 188 p.
189. Selevestru I. Subiectul infracțiunilor prevăzute la art. 191 CP RM // *Studia Universitatis Moldaviae. Științe Sociale*. 2015. No. 8(88). P. 157–168.

190. Shlapentokh V. Corruption, the power of state and big business in Soviet and post-Soviet regimes // *Communist and Post-Communist Studies*. 2013. Vol. 46, Iss. 1. P. 147–158. DOI: 10.1016/j.postcomstud.2012.12.010.

191. Walczak-Duraj D. Podstawowe uwarunkowania dysfunkcji administracji publicznej // *Dysfunkcje i patologie w sferze zarządzania zasobami ludzkimi*. / red.: Z. Janowska. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2011. T. 4. S. 38–61.